

تدوین راهبردهای دیپلماسی اقتصادی در حوزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی جمهوری اسلامی ایران

سامان قاسمی^۱

داود فرهادی سرتنگی^۲

تاریخ ارسال: ۱۳۹۸/۰۵/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۹/۰۱

چکیده

یکی از راهکارهای مناسب برای ارتقای جایگاه کشور در حوزه اقتصادی در سطح بین‌المللی، توجه به دیپلماسی اقتصادی می‌باشد. از اهداف اصلی دیپلماسی اقتصادی، جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. در واقع اتخاذ دیپلماسی اقتصادی مناسب می‌تواند منجر به بهبود سطح جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور شود. به‌منظور تدوین راهبردهای مناسب با موضوع پژوهش روش تحلیل SWOT استفاده شده است. نتایج حاصل از تحلیل پژوهش نشان داد که راهبرد مناسب دیپلماسی اقتصادی در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی بایستی بر نقاط قوت کشور و فرصت‌های پیش‌روی آن اتخاذ گردد. از جمله این راهبردها می‌توان به مواردی همچون برگزاری کنفرانس سالانه سرمایه‌گذاری ایران و اجرای دیپلماسی فعال برای جذب شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران خارجی جهت حضور در کنفرانس، توجه و استفاده از امتیازها و شرایط ویژه حاصل از موقعیت ژئوپلیتیک کشور در طراحی روابط خارجی و تدوین دیپلماسی اقتصادی، ارتباط مؤثر سفارتخانه‌ها با ایرانیان مقیم کشورهای خارجی جهت جلب و جذب سرمایه‌های آنان، ایجاد اتحادیه‌های منطقه‌ای به منظور افزایش اندازه بازار برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی با توجه به روابط مناسب با همسایگان و کشورهای منطقه، تعامل با شرکت‌های کوچک که با کشورهای تحریم‌کننده مبادله‌ای ندارند در چارچوب اقتصاد مقاومتی اشاره نمود.

واژگان کلیدی: دیپلماسی اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی، راهبرد.

^۱دکتری تخصصی مالی (saman.ghasemi@yahoo.com)

^۲دانشجوی دکتری علوم اقتصادی دانشگاه یزد، یزد، ایران، نویسنده مسئول. (dfs.dfs69@gmail.com)

۱. مقدمه

بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله و سیاست‌های کلی برنامه‌های پنج‌ساله توسعه کشور، جمهوری اسلامی ایران به صورت یک کشور توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی و فن‌آوری در سطح منطقه و دارای تعامل فعال با اقتصاد جهانی در نظر گرفته شده است. جهت دستیابی به این جایگاه ترسیم شده بایستی از کلیه ابزارها استفاده نمود. از جمله مهمترین ابزارها برای رسیدن به این مهم، استفاده تام و تمام از ظرفیت‌های دستگاه دیپلماسی کشور تحت عنوان «دیپلماسی اقتصادی» معنا پیدا می‌کند (صبوری و صالحیان، ۱۳۹۶).

آنچه در همه تعاریف موجود در خصوص دیپلماسی اقتصادی مشترک می‌باشد آن است که دیپلماسی اقتصادی شامل اقدامات رسمی دیپلماتیکی است که اولاً دسترسی به بازارهای خارجی را برای کسب و کارهای ملی تسهیل می‌کنند، ثانیاً در تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هستند و ثالث بر اثرگذاری روی قوانین بین‌المللی در راستای پیشبرد منافع ملی تأکید می‌نمایند (واحد سیاسی پارلمان اروپا، ۲۰۱۷).

هدف عمده دیپلماسی اقتصادی کمک به توسعه اقتصاد ملی است و کارکرد اصلی آن جستجوی اهداف اقتصادی با معیارهای دیپلماتیک است؛ خواه با ابزارهای اقتصادی یا غیراقتصادی است (پلوا، ۲۰۱۰). از این رو باید توجه داشت که ترسیم یک دیپلماسی اقتصادی موفق بدون در نظر گرفتن اولویت‌های توسعه ملی و درک منطق بازار جهانی از سوی دیگر، بسیار بعید به نظر می‌رسد. اولویت‌های توسعه هر کشور بر اهداف توسعه اقتصادی آن کشور مؤثر است. برای مثال، برای کشوری همچون بنگلادش با جمعیت بسیار زیاد و نرخ بیکاری بالا، یافتن فرصت‌های شغلی یک اولویت دیپلماسی اقتصادی است (سبحان، ۲۰۰۹). همچنین می‌توان گفت دیپلماسی اقتصادی به دنبال تأمین امنیت اقتصادی یک دولت در نظام بین‌المللی آنارشیک است (جانسون و هال، ۲۰۰۵). با این حال می‌توان مهمترین اولویت‌ها و اهداف دیپلماسی اقتصادی به‌ویژه برای کشورهای در حال توسعه تسهیل فضای کسب و کار تجاری، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، توریسم، بهبود تصویر کشور و دستیابی به تکنولوژی و علم دانست (نارای، ۲۰۰۸).

از ضرورت‌های کاربست دیپلماسی اقتصادی معطوف به نقش آن در بازیابی منافع و قدرت اقتصادی کشور است، زیرا دیپلماسی اقتصادی به جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، تبیین استراتژی توسعه صادرات، ایجاد تصویر و برداشت مثبت از کشور مربوطه و گسترش همکاری‌های مؤثر منطقه‌ای و بین‌المللی با سایر بازیگران اقتصادی بین‌المللی اعم از دولتی و غیردولتی می‌پردازد؛ بنابراین دیپلماسی اقتصادی با امکان‌پذیر ساختن برون‌گرایی زمینه ورود ایران به نظام اقتصاد جهانی را مهیا می‌سازد و از این طریق به بازیابی فرصت‌های اقتصادی جدید یا از دست‌رفته منجر می‌شود.

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های میزان کارایی و کارآمدی دیپلماسی اقتصادی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. یک دیپلماسی اقتصادی قوی لازم است که هم زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارج را به داخل فراهم نماید

1 Policy Department of European Parliament

2 Ploae

3 Sobhan

4 Jönsson and Hall

5 Naray

و هم اینکه با ورود سرمایه به داخل بتواند زمینه‌های رشد جایگاه خود را نیز هر چه بهتر و بیشتر فراهم نماید. (دهقانی و صالحی، ۱۳۹۱: ۱۳).

ایران از لحاظ ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی از موقعیتی منحصر به فرد برخوردار است؛ اما وضعیت اقتصادی کشور و جایگاه اقتصاد کشور در جهان به هیچ عنوان با توانایی‌های بالقوه و بالفعل کشور همخوانی ندارد و کشور نیازمند اقدامات اساسی در جهت تحول و تغییر است. از جمله اقداماتی که باید متحقق گردد تا شرایط موجود اقتصاد کشور متحول گردد، طراحی و اتخاذ مدل مناسب دیپلماسی اقتصادی است.

نگاهی به وضعیت ایران در عرصه اقتصاد جهانی می‌تواند، الزام اتخاذ دیپلماسی اقتصادی مناسب را نمایان سازد. در وضعیت موجود، ایران به جز سازمان آکو در هیچ سازمان منطقه‌ای اقتصادی دیگر عضو نیست و آکو نتوانسته آن چنان موفق باشد. ایران در منطقه خلیج فارس با کشورهای عرب منطقه نتوانسته به هیچ مکانیسمی از همکاری‌های منطقه‌ای اقتصادی دست یابد. ایران با وجود سرمایه‌گذاری در بیش از دو دهه در عراق و افغانستان، نتوانسته است سهم شایسته‌ای از بازسازی در این دو کشور را به خود اختصاص دهد. ایران نتوانسته است با مهمترین شریک تجاری خود یعنی اروپا به موافقت‌نامه جامعی در زمینه اقتصادی دست یابد. ایران پس از سال‌ها تلاش نتوانسته است عضو سازمان تجارت جهانی گردد. ایران نتوانسته از ژئوپلیتیک بی‌همتای خود سود برد و تبدیل به مرکز ترانزیت انرژی از منطقه قفقاز و آسیای مرکزی به خلیج فارس و دریای عمان و همچنین صدور گاز به اروپا، چین و هند گردد. پس از حدود ۲۰ سال رژیم حقوقی دریای خزر هنوز مشخص نشده و رابطه اقتصادی ایران با کشورهای عضو در این زمینه در پرده‌ای از ابهام فرو رفته است و بالاخره با وجود پتانسیل‌های بالا و زمینه‌ها مساعد درصد بسیار ناچیزی از سرمایه‌گذاری مستقیم جهانی در ایران صورت می‌گیرد. در دنیای پیچیده‌ی امروز، حجم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از جمله شاخصه‌ای مهم برای بررسی میزان کارایی و کارآمدی دیپلماسی اقتصادی است. نرخ رشد ۸ درصدی پیش‌بینی شده در برنامه ششم توسعه به حداقل ۱۵۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم نیاز دارد که حداقل ۴۰ درصد آن بایستی از منابع خارجی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی تأمین شود.

در نتیجه الزام به طراحی و اتخاذ مدل دیپلماسی اقتصادی متناسب با شرایط بین‌المللی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است و بیش از پیش احساس می‌شود. بدون مدلی مناسب برای دیپلماسی اقتصادی در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ایران توانایی نقش‌آفرینی در سطح بین‌المللی را نخواهد داشت. با مدلی مناسب در این حوزه، ایران توانایی تقویت اقتصاد کشور را بخشیده و شرایط را برای قرارگیری کشور در کانون تحولات اقتصادی منطقه و جهان و تبدیل شدن به قدرت اول اقتصادی منطقه را در راستای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، فراهم می‌سازد.

از جمله ظرفیت‌های دیپلماسی اقتصادی، فراهم نمودن و استفاده از ظرفیت‌های دیپلماتیک لازم برای افزایش تبادل و همکاری اقتصادی دو عرصه داخل و خارج است. وضعیت کشور نشان می‌دهد که دیپلماسی اقتصادی با چالش تقابل عرصه داخل و عرصه خارج روبرو است. تا زمانی که چالش تقابل عرصه داخل و خارج وجود داشته باشد، میزان ورود فرصت‌های اقتصادی از خارج به داخل کاهش پیدا می‌کند. کاهش این فرصت‌ها به معنی نبود یک دیپلماسی اقتصادی کارآمد برای فراهم نمودن ورود فرصت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری در

ایران است؛ بنابراین مسئله‌ای که وجود دارد آن است که الگویی که بتواند قلمرو دیپلماسی اقتصادی را در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی تبیین نماید. پژوهش پیش‌رو قصد دارد تا با مطالعه در این زمینه گامی مؤثر بردارد.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. جذب سرمایه‌گذاری خارجی

برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تعاریف مختلفی ارائه شده است. از جمله به نظر آنکتاد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه‌ای که متضمن مناسبات بلندمدت و منعکس‌کننده کنترل و سود مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مقیم یک کشور در شرکتی (بنگاهی) بیرون از موطن سرمایه‌گذار باشد (شاه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱). همچنین در کتاب جامع پالگریو^۱ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به معنی تملک دارائی‌ها توسط سرمایه‌گذار در خارج از موطن خود تعریف شده است.

در برخی از موارد نیز سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این‌گونه تعریف می‌شود که لازم است سرمایه‌گذار خارجی حضور فیزیکی داشته باشد و با قبول مسئولیت مالی و پذیرش ریسک در سود و زیان، احتمالاً کنترل و اداره‌ی واحد تولیدی را نیز مستقیماً در دست داشته باشد. به این ترتیب سرمایه‌گذار خارجی به‌طور مستقیم در اجرای فعالیت‌های تولیدی نقش مؤثر دارد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌طور جدی از اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰ توجه جامعه‌ی جهانی، به‌ویژه کشورهای در حال توسعه را به خود جلب کرده است (مشیری و کیان‌پور، ۱۳۹۱).

سایر تعاریف در مورد سرمایه‌گذاری خارجی عبارتند از:

- انتقال وجوه یا مواد از یک کشور به کشور دیگر جهت استفاده از تأسیسات یک بنگاه اقتصادی در کشور میزبان در برابر مشارکت مستقیم یا غیرمستقیم در سود بنگاه.

- معادل است با بکارگیری سرمایه خارجی در یک بنگاه اقتصادی موجود یا جدید پس از اخذ مجوز سرمایه‌گذاری که به‌صورت سرمایه‌گذاری در تولید و ساخت کالا، استخراج مواد خام، تأسیس و گسترش نهاد مالی و... در فراسوی مرزهای ملی انجام شود. بنابراین اهمیت سرمایه‌گذاری خارجی بر توسعه کشور قابل انکار نیست تا حدی که بدون آن توسعه حداقل در کشورهای در حال توسعه امکان‌پذیر نیست امروزه حتی کشورهای صنعتی هم برای جذب سرمایه‌گذاران رقابت می‌کنند و سرمایه‌گذاران در هر کشوری پس از مالکیت خصوصی دارای بیشترین اهمیت است (امامی، ۱۳۸۶) باید توجه نمود که برای استفاده بهتر از سرمایه‌گذاری خارجی باید شرایط و محیط آماده باشد. می‌توان در کنار آماده کردن محیط برای سرمایه‌گذاری داخلی از سرمایه‌گذاری خارجی نیز به عنوان مکمل سرمایه‌گذاری داخلی استفاده کرد.

۲-۲. دیپلماسی

هالستی دیپلماسی را به عنوان ابزار مؤثر در سیاست خارجی دولت‌ها می‌داند و معتقد است که دولت‌ها با استفاده از دیپلماسی می‌توانند روابط خود را با دیگر دولت‌ها تنظیم نمایند. دیپلماسی محصور به تعامل میان دولت‌ها و هدف اصلی آن نیز جستجوی راهکاری برای تأمین منافع دولت‌ها است (هالستی، ۱۳۸۵: ۲۷۹). در این تفسیر،

^۱ palgrave

دیپلماسی سنتی عمدتاً محدود به تعاملات دوجانبه میان دولت‌ها و معمولاً در سطح پنهان بوده و به صورت محرمانه پیگیری می‌شد. دیپلماسی با این تفسیر به معنای جنگ با دیگر ابزار بوده و سیاست‌های اقتصادی نیز صرفاً در راستای اهداف سیاسی دولت و تأمین امنیت اتخاذ می‌گردید (اسمیت و همکاران، ۱۳۸۳: ۷۲۰).

دیپلماسی از زمانی که به عنوان ابزار تأثیرگذار در روابط دولت‌ها شناخته شده، همواره عهده‌دار برقراری تعاملات میان دولت‌ها با بازیگران جدید و موضوعات پیش‌روی دولت‌ها بوده است. با گسترش فرایند جهانی شدن و پیدایی بازیگران جدید، دیپلماسی دیگر محدود و محصور در دولت‌ها و موضوعات سیاسی و امنیتی نمی‌باشد. با تغییرات شگرف بین‌المللی تنظیم روابط اقتصاد خارجی میان کشورها به دیپلماسی منتقل شده و بسیاری از مذاکرات و دیدارهای عادی میان دولت‌ها به موضوعات اقتصادی اختصاص پیدا می‌کند (همیلتن و دیگران^۱، ۲۰۱۱). امروزه کارگزاران متولی دیپلماسی بیشتر بوده و سوزان استرنج از آن تحت عنوان دیپلماسی سه‌وجهی نام می‌برد (استرنج^۲، ۱۹۹۲). نخست این‌که دیپلماسی بر طبق سنت و رسم معمول به عنوان مهم‌ترین سازوکار تعامل و مذاکره میان دولت‌ها با اولویت موضوعات اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد. دوم، دیپلماسی روندی است که در آن دولت‌ها می‌توانند روابط خود را با بازیگران غیردولتی نیز همچون نهادها و شرکت‌های بین‌المللی تنظیم نمایند. در نهایت حتی ممکن است در مواقعی در تعاملات بین‌المللی میان کشورها، دولت نقش مستقیمی در آن نداشته باشد و در تعاملات بازیگران غیردولتی در قالب شرکت‌های غیردولتی و با دیگر بازیگران غیردولتی، حضور داشته باشند و موضوعات اقتصادی در اولویت قرار گیرد.

دیپلماسی به عنوان مهم‌ترین رکن سیاست خارجی ابزاری است که تلاش می‌کند اهداف دولت‌ها را به پیش برد و متناسب با توانایی‌ها و اهداف سیاست خارجی ابعاد متفاوتی به خود می‌گیرد (بریقی و دیگران^۳، ۲۰۰۸). با گسترش جهانی شدن شبکه‌ای از روابط درهم‌تنیده و انواع مختلفی از وابستگی‌های متقابل و بازیگران فراملی و فراملی پدیدار گشته که در دیپلماسی در عرصه فراملی و فراسرزمینی نسبت به منابع، سرمایه و بازار ادعای مشروعیت دارند و وارد حوزه‌های موضوعی و فعالیت‌های اقتصادی تجاری می‌شوند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۷).

۲-۳. دیپلماسی اقتصادی

در یک تعریف فراگیر می‌توان دیپلماسی اقتصادی را «تمام فعالیت‌ها، استراتژی‌ها و ابتکارات هماهنگ و سازگار اقتصادی و سیاسی در دو سطح دولتی و غیردولتی تعریف کرد که در سیاست خارجی کشورها در دو عرصه تعامل ملی و بین‌المللی با هدف دستیابی و حضور در عرصه اقتصاد جهانی به کار گرفته می‌شود» (صالحی، ۱۳۹۲)؛ به عبارت دیگر، دیپلماسی اقتصادی در عرصه سیاست خارجی، پیوندی تنگاتنگ با جهت‌گیری و اصلاحات اقتصادی دارد و کشورهایی به استفاده از دیپلماسی اقتصادی توجه می‌کنند که مسئله توسعه اقتصادی به اولویت ملی آن‌ها تبدیل شده باشد. دولت‌های ملی اکنون با واردکردن مسئله تجارت و

1 Hamilton et.al

2 Strange

3 Brighi et.al

جذب سرمایه‌گذاری خارجی در روند تصمیم‌گیری‌های سیاسی-اقتصادی، سعی در به حداکثر رساندن منافع ملی خود دارند، زیرا موضوعات مهمی چون رشد اقتصادی، اشتغال و رفاه اجتماعی، رابطه تنگاتنگی با روابط اقتصادی خارجی دارند. به همین دلیل، امروزه مسئله تنظیم روابط اقتصادی به مرکز ثقل دیپلماسی منتقل شده و موقعیتی هم‌تراز موضوعات سیاسی پیدا کرده است. اکنون سهم بالایی از مذاکرات سیاسی مقامات کشورها برای اهداف تجاری و تعرفه‌ای است و طرح موضوعات اقتصادی در مذاکرات رسمی رهبران سیاسی و مقامات عالی رتبه کشورها امری طبیعی تلقی می‌شود (دامن‌پاک جامی، ۱۳۸۸). دیپلماسی اقتصادی در تلاش برای بهره‌گیری از فرصت‌ها و امکانات اقتصادی در صحنه بین‌المللی برای کمک به تحقق اهداف اقتصادی و منافع ملی یک کشور و در نهایت افزایش رشد و توسعه اقتصادی است. این مسئله نشان می‌دهد که امروزه منافع و امنیت ملی کشورها در چارچوب تعامل سازنده و مناسب با سایر کشورها و مناطق دنیا و ایجاد توازن در مناسبات سیاسی و اقتصادی به دست می‌آید (مبینی دهکردی و همکاران، ۱۳۸۶).

اهداف دیپلماسی اقتصادی را از این منظر می‌توان به شرح زیر برشمرد:

۱. دسترسی به بازارهای جهانی تولید، تجارت و کسب سهمی از آن‌ها
  ۲. جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم و غیرمستقیم خارجی
  ۳. محافظت از اقتصاد ملی در مقابل چالش‌های اقتصاد جهانی (دانش‌نیا، ۱۳۹۱).
- دومین شاخص برای بررسی میزان کارایی و کارآمدی دیپلماسی اقتصادی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. یک دیپلماسی اقتصادی قوی لازم است که هم زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی را به داخل فراهم نماید و هم اینکه با ورود سرمایه به داخل بتواند زمینه‌های رشد جایگاه خود را نیز هر چه بهتر و بیشتر فراهم نماید. جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان یک بخش جدایی‌ناپذیر سیستم اقتصادی بین‌المللی باز و مؤثر و کارآمد می‌باشد و به عامل مهم در دستیابی به توسعه محسوب می‌گردد. کشورهای در حال پیشرفت، اقتصادهای در حال ظهور و کشورهای دارای اقتصاد در حال گذار تلاش نموده‌اند تا به‌طور افزایشی و خیلی وسیع از طریق دیپلماسی اقتصادی کارآمد، سرمایه‌های خارجی را در کشور خود جذب نمایند. چراکه این می‌تواند به‌عنوان یک منبع و موتور رشد و مدرنیزه کردن فضای اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد (صالحی، ۱۳۹۱).

۲-۳-۱. سطوح اقدام در دیپلماسی اقتصادی ایران

دیپلماسی اقتصادی ایران نیازمند دو سطح از اقدام است. سطح اول، اقدام در عرصه ملی و سطح دوم اقدام در سطح بین‌المللی است. اقدام در سطح ملی فرایند فضاسازی و فرصت‌سازی در داخل برای اتخاذ مواضع بهینه برای اقدام در سطح بین‌المللی است.

اقدام در سطح ملی

اولین اقدام در سطح ملی برای دیپلماسی اقتصادی، بازتعریف مفهوم دیپلماسی می‌باشد، چرا که با توجه به تغییرات و تحولات حادث بر این مفهوم، نوع عملکرد دیپلماسی نیز تغییر می‌کند. دومین اقدام در سطح ملی برای دیپلماسی اقتصادی ایران باید به تغییر و بازتعریف وظایف دستگاه دیپلماسی و در دو عرصه بینش (فکر)

و کنش (عمل) باز می‌گردد. سومین اقدام در سطح ملی در راستای دیپلماسی اقتصادی ایران، هماهنگی میان دستگاه‌های سیاسی و اقتصادی است. در حال حاضر یکی از مهم‌ترین موانع در گسترش روابط اقتصادی ایران با دیگر کشورهای جهان، عرصه هماهنگی و ارتباط میان دستگاه‌های سیاسی، دیپلماتیک و اقتصادی است. چهارمین اقدام در سطح ملی برای تحقق دیپلماسی اقتصادی ایران مرتبط با فضا سازی برای حضور بخش خصوصی و اعتقاد به آن در عرصه فعالیت‌های اقتصادی بین‌المللی است.

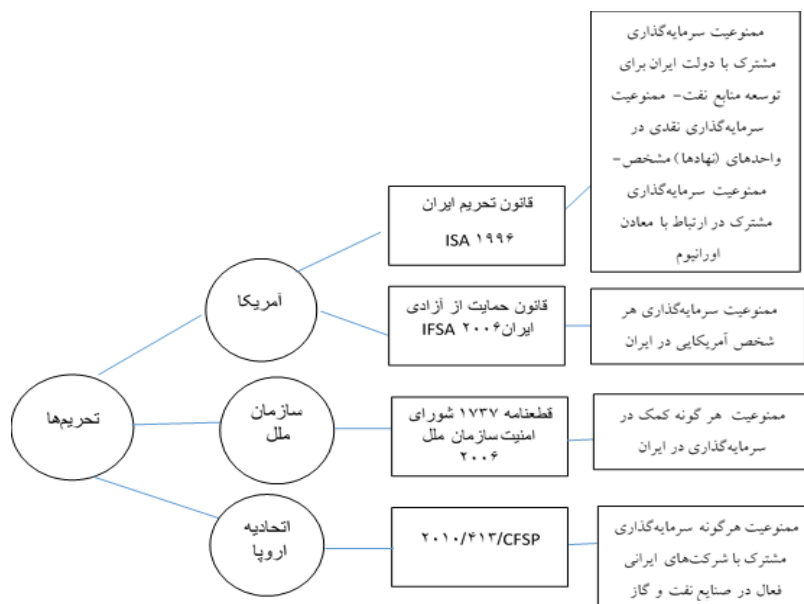
اقدام در سطح بین‌المللی

اولین اقدام در سطح بین‌المللی برای دیپلماسی اقتصادی کشور، اتخاذ استراتژی‌های مناسب است. ماهیت و سرعت تغییر و تحولات سال‌های پایانی قرن بیستم و ابتدای قرن بیست و یکم به شکلی است که واحدهای سیاسی را در عرصه‌های نظام بین‌المللی با چالش‌های اساسی روبه‌رو کرده است و بازیگران، قواعد بازی و محیط بازی را در سطح ملی و بین‌المللی را به شدت از خود متأثر ساخته است. دومین اقدام در سطح بین‌المللی در دیپلماسی اقتصادی ایران توجه به ژئوپلیتیک بی‌همتای ایران است. نگاهی سطحی به ژئوپلیتیک ایران امتیازات ویژه و شرایط منحصر به فرد ژئوپلیتیک ایران را مشخص می‌کند. سومین اقدام در عرصه بین‌المللی در جهت دیپلماسی اقتصادی ایران ارتباط شایسته با سازمان و نهادهای بین‌المللی اقتصادی می‌باشد. سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی اقتصاد، سازمان‌ها و نهادهایی هستند که وظیفه مدیریت، تعادل بخشی، کنترل و تسهیل اقتصاد بین‌الملل و ادامه رشد اقتصاد جهانی و انتفاع تمامی کشورها را برعهده دارند. از جمله این نهادها و سازمان می‌توان به سازمان تجارت جهانی، انکتاد، صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی اشاره کرد. چهارمین اقدام دیپلماسی اقتصادی در عرصه بین‌الملل، شناخت بازارهای هدف و برنامه‌ریزی برای فتح آن است. به نظر می‌رسد برای اقتصاد کشور هنوز بازارهای هدف مشخص نیست و اقداماتی که در عرصه اقتصادی به وقوع می‌پیوندد متأثر از شرایط سیاسی و تحولات جاری در عرصه بین‌المللی است. پنجمین اقدام دیپلماسی اقتصادی در عرصه بین‌المللی، باید معطوف به جذب سرمایه‌گذاری خارجی باشد. واقعیت این است که منابع ملی موجود به هیچ‌وجه تکاپوی نیازهای توسعه کشور را نمی‌کند و بنابراین استفاده از منابع بین‌المللی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ و بالاخره ششمین و یکی از مهمترین اقدامات دیپلماسی اقتصادی، توجه به ایرانیان خارج از کشور است. ایرانیان خارج از کشور در هر کشوری که زندگی می‌کنند جزء برترین اقلیت‌های کشورهای محل سکونت خود هستند که هم از نظر تحصیلات و تخصص و هم از نظر ثروت در رتبه بالایی می‌باشند (طباطبایی، ۱۳۸۸).

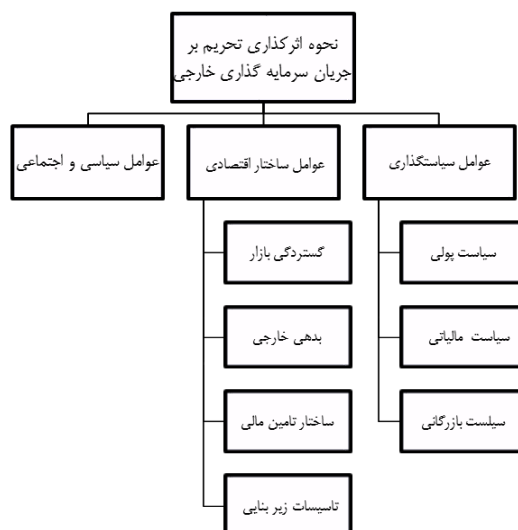
۲-۴. سازوکار و شیوه‌ی تحریم‌های علیه ایران در حوزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی

امریکا با هدف وارد آوردن فشار بر ایران و افزایش مشکلات معیشتی مردم، اقدام به اعمال تحریم‌ها علیه ایران کرده است. به دلیل نفوذ آمریکا در سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی اقتصادی همچون صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، هزینه اعمال این تحریم‌ها برای ایران ارزان نخواهد بود. همچنین با توجه به حجم تجارت بالای آمریکا و نفوذش بر جریان‌های مالی بین‌المللی، این کشور از ظرفیت بالایی نیز در ایجاد هزینه برای همکاران اقتصادی ایران برخوردار است.

در این پژوهش به بررسی تحریم‌های وضع شده در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی از سوی آمریکا، سازمان ملل و اتحادیه اروپا را مطالعه نموده و به بررسی اثرگذاری این تحریم‌ها بر جریان سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته شده است که در زیر به تصویر کشیده شده است.

شکل شماره (۱) تحریم‌های وضع شده در حوزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی

شکل شماره (۲) نحوه اثرگذاری تحریم‌ها بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی

۲-۵. پیشینه پژوهش

۲-۱. مطالعات داخلی

طباطبایی (۱۳۸۸)، در پژوهشی بایسته‌های دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی قرار داده است. در این تحقیق بیان شده است که دیپلماسی اقتصادی ایران نیازمند چهار پیش‌شرط، چهار اقدام در سطح ملی و شش اقدام در سطح بین‌المللی برای کامیابی است. چهار پیش‌شرط شامل شناخت دقیق وضعیت موجود، اجماع نظر میان نخبگان، شناخت قواعد بازی و اعتقاد و التزام به عمل و نه شعار در سطح ملی و بین‌المللی می‌باشد. چهار اقدام در سطح ملی شامل بازتعریف دیپلماسی، بازتعریف وظایف دستگاه دیپلماسی و دیپلمات‌ها، ایجاد هماهنگی میان دستگاه‌های سیاسی و اقتصادی و فضاسازی برای حضور بخش خصوصی و اعتقاد به آن در عرصه فعالیت‌های اقتصادی و شش اقدام در سطح بین‌المللی شامل اتخاذ استراتژی‌های مناسب، توجه به ژئوپلیتیک بی‌همتای ایران، ارتباط شایسته با سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی اقتصادی، شناخت بازارهای هدف و برنامه‌ریزی برای فتح آن، کمک به جذب سرمایه‌گذاری خارجی و توجه به ایرانیان خارج از کشور است.

دهقانی و صالحی (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای با عنوان «دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران؛ زمینه‌ها و چالش‌ها (با تأکید بر پنج شاخص جهانی‌شدن اقتصاد)» به این سؤال پرداختند که زمینه‌ها، موانع و چالش‌های جایگاه دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی ایران کدام‌اند؟ در پاسخ به پرسش، جایگاه آماری اقتصاد ایران در شاخص‌های پنج‌گانه جهانی‌شدن اقتصاد یعنی آزادسازی اقتصادی، خصوصی‌سازی، رقابت‌پذیری، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و گسترش تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی، استخراج شده و بر اساس نرم‌افزار Excel و تبدیل آن به نمودار و اطلاعات، تأثیر آن بر کارکرد دیپلماسی اقتصادی تجزیه و تحلیل گردید. همچنین از طریق این شاخص‌ها، چالش‌های سه‌گانه فراروی دیپلماسی اقتصادی یعنی تقابل سیاست و اقتصاد، تقابل دولت و بازیگران غیردولتی و تقابل عرصه داخلی و بین‌المللی با نگاه آماری به تصویر کشیده شده است و ارتباط مستقیم میان این پنج شاخص و جایگاه دیپلماسی اقتصادی تبیین گردیده است.

دهقانی فیروزآبادی و دامن‌پاک جامی (۱۳۹۴)، سعی نمودند که پاسخ این پرسش که «مهم‌ترین علل و عوامل اولویت یافتن دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی دولت یازدهم کدامند؟» را جستجو نمایند. در این مطالعه اشاره شده است که دولت یازدهم اولویت‌های دیپلماسی اقتصادی خود را در عرصه بین‌المللی، بر محور توجه به موضوعاتی نظیر افزایش مبادلات تجاری، همکاری‌های منطقه‌ای با تأکید بر سازمان‌هایی مانند آکو و دی هشت، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تسهیل حضور شرکت‌های ایرانی در صحنه اقتصاد جهانی با هدف صدور خدمات فنی و مهندسی قرار داده است. برای تحقق این هدف عنوان شده است که علاوه بر تقویت ساختار و افزایش ظرفیت‌های دستگاه دیپلماسی، به کارگیری مناسب این ظرفیت‌ها و تجربه‌ها از طریق ورود سازنده و تأثیرگذار وزارت امور خارجه در موضوعات اصلی مورد توجه دستگاه‌های اجرایی در عرصه روابط خارجی، ضروری است. همچنین پیشنهاد شده است که دستگاه‌های اقتصادی کشور باید برای بهره‌گیری مناسب

از ظرفیت‌های دیپلماسی، دستور کار و برنامه مشخصی را برای وزارت امور خارجه به ویژه سفارتخانه‌های ایران در خارج از کشور ترسیم کند و بخش خصوصی کشور نیز به کمک دستگاه دیپلماسی بشتابد.

موسوی شفایی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی دیپلماسی اقتصادی و قدرت‌یابی چین در عرصه جهانی پرداختند. در راستای تجزیه و تحلیل این مسئله، با استفاده از روش تحقیق کیفی مبتنی بر اسناد تاریخی و کتابخانه‌ای و همچنین تکیه بر داده‌های آماری، به تبیین مفهوم، اهداف و عملکرد دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی چین و نقش آن در قدرتمندی این کشور پرداخته شده است. سؤال اصلی مقاله این بوده است که چین در راستای دستیابی به جایگاهی قدرتمند در اقتصاد جهانی، در عرصه سیاست خارجی چه رویکردی در پیش گرفته است؟ در پاسخ به سؤال، فرضیه پژوهش این بوده است که چین پس از مائو، رویکرد دیپلماسی اقتصادی را با هدف قدرتمندی و ارتقای جایگاه جهانی اقتصاد این کشور به صورت فعالانه در پیش گرفته و در این راستا برنامه‌هایی چون جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تسهیل فضای کسب و کار تجاری، رونق گردشگری، دستیابی به علم و تکنولوژی روز و بهبود تصویر کشور را به اجرا گذاشته است.

صبوری و صالحیان (۱۳۹۶)، موضوع «بررسی راهبردی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مطالعه موردی: دولت یازدهم و دوازدهم» را مورد پژوهش قرار دادند. نویسندگان با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای، ضمن تشریح موضوع و بیان ویژگی‌های یک سیاست خارجی توسعه‌گرا، به مهم‌ترین موانع و نواقص پیش‌روی دیپلماسی اقتصادی در دولت‌های یازدهم و دوازدهم پرداخته‌اند و پیشنهادات و راه کارهای خود را در جهت رفع آن بیان کرده‌اند. از جمله این پیشنهادات می‌توان به احیای معاونت اقتصادی وزارت امور خارجه، تربیت نیروهای متخصص در وزارت امور خارجه، عضویت در سازمان تجارت جهانی، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و جذب سرمایه ایرانیان خارج از کشور اشاره نمود.

۲-۵-۲. مطالعات خارجی

مونز^۱ و همکاران (۲۰۱۳)، در تحقیقی به بررسی دیپلماسی اقتصادی و اثرش بر جریان‌های اقتصادی بین‌المللی پرداختند. در این راستا ۲۹ مطالعه تجربی در مورد تجارت و سرمایه‌گذاری و دیپلماسی اقتصادی (سفارتخانه‌ها، کنسولگری‌ها، دفاتر توسعه سرمایه‌گذاری و صادرات، بازرگانی و بازرسی‌های دولتی)، با استفاده از روش متا آنالیز مورد تجزیه و تحلیل گرفته شد. نتایج نشان داد که معناداری ضریب دیپلماسی اقتصادی بیشتر مشهود است زمانی که در مطالعات از سفارتخانه‌ها به‌عنوان یک متغیر توضیحی در مقایسه با مطالعاتی که از کنسولگری و دفاتر دولتی استفاده شده است. همچنین رابطه مستقیمی بین دیپلماسی اقتصادی و تجارت و سرمایه‌گذاری وجود دارد.

تالیثا^۲ (۲۰۱۴)، مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی دیپلماسی اقتصادی و تجاری در کشورهای کوچک: مطالعه موردی نامیبیا» را مورد پژوهش قرار داد. در این پژوهش آورده شده است که یکی از ماموریت‌های اصلی دستگاه

1 Moons

2 Talietha

دیپلماتیک نامبیا در خارج از کشور، حمایت از توسعه اقتصاد با گسترش و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در نامبیا است. همچنین این دستگاه نقش مهمی را در منطقه بین‌المللی ایفا می‌کند تا بتواند با یک شبکه تجاری پایدار بین‌المللی، صادرات و سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های گردشگری را افزایش دهد. با این حال، اثربخشی مأموریت‌ها با مشکلات ساختاری رو برو است. همچنین پیشنهاداتی شامل توسعه استراتژی دیپلماسی اقتصادی، توسعه منابع انسانی، مشارکت بخش خصوصی و دولتی، فعالیت‌های تبلیغاتی تصویرسازی، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارائه شده است.

احمدصالح (۲۰۱۵)، در مطالعه به بررسی دیپلماسی اقتصادی در ارتقا سرمایه‌گذاری کشور تانزانیا پرداختند. هدف این مطالعه آن بوده که چرا سطح همکاری‌های اقتصادی بین تانزانیا و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس پایین است. بدین منظور ۶۹ نفر از مقامات دولتی، اتاق‌های بازرگانی، کمیته پارلمانی، آژانس‌های توسعه سرمایه‌گذاری و اعضای جامعه کسب و کار مورد پرسش قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد که آمادگی بخش خصوصی تانزانیا برای توسعه سرمایه‌گذاری، در مقایسه با بخش خصوصی قوی در عمان و امارات متحده عربی، در سطح پایینی قرار داشته است. همچنین ساختار تجارت در تانزانیا با مکانیسم تجاری کشورهای شورای همکاری خلیج فارس متفاوت است. کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس شرایط بهتری از نظر ساختار قانونی در مقایسه با تانزانیا دارد که نقش متفاوتی را در توسعه تجارت و سرمایه‌گذاری بازی می‌کند و این امر موجب تسهیل سطوح مختلف توسعه و همچنین منافع متفاوت بین کشورهای مختلف شده است. در این مطالعه پیشنهاد شده است که تانزانیا نیازمند به توسعه نقش بخش خصوصی، بازنگری در قانون و مکانیسم تجاری و تلاش برای توسعه ارتباطات اقتصادی نزدیک با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس می‌باشد.

مونز و بریجیک^۴ (۲۰۱۷)، به این موضع پرداختند که آیا دیپلماسی اقتصادی کار می‌کند؟ در این راستا ۳۲ مطالعه تجربی چاپ شده در سال‌های ۱۹۸۶ تا ۲۰۱۱ با استفاده از روش متا تحلیل مورد بررسی قرار گرفته که مرتبط با اثر تجارت و سرمایه‌گذاری دیپلماسی اقتصادی بوده است. نتایج حاکی از آن بود که دیپلماسی اقتصادی اثر مثبت و معناداری بر جریان‌های اقتصادی بین‌المللی دارد.

کاوادیا^۳ و همکاران (۲۰۱۸)، دیپلماسی اقتصادی کشور لوکزامبورگ را از نظر تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مورد ارزیابی قرار دادند. این پژوهش به‌عنوان مطالعه‌ای برای ارزیابی دیپلماسی اقتصادی در کشورهای کوچک بوده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، برای اینکه لوکزامبورگ توانایی رقابت در بازارهای جهانی را داشته باشد نیازمند یک دیپلماسی مؤثر و کارآمد در قسمت‌های الف) تجارت کالا و خدمات، ب) جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ج) سهیم شدن قسمتی از ثروت کشور با کشورهای درحال توسعه از طریق صندوق ODA، می‌باشد. همچنین بر اساس نتایج پژوهش، اندازه کشور به عنوان یک عامل تعیین‌کننده موفقیت دیپلماسی اقتصادی نمی‌باشد (طباطبایی، ۱۳۸۸).

1 Ahmad saleh

2 Bergeijk

3 Kavvadia

۳. روش‌شناسی پژوهش

۳-۱. طرح پژوهش

نوع تحقیق را می‌توان بر اساس سه معیار هدف، ماهیت، روش و نوع داده‌ها تقسیم‌بندی نمود. از آنجا که نتایج این تحقیق می‌تواند مورد استفاده سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران امور اقتصادی و دفاعی کشور قرار گیرد، تحقیق مورد بررسی بر اساس هدف، کاربردی محسوب می‌شود.

همچنین با توجه به آنچه بیان شد و از آنجایی که تحقیق حاضر به دنبال تبیین دیپلماسی اقتصادی در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی و بررسی تهدیدها، فرصت‌ها و درس‌های آن برای سیاست‌گذاری اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران می‌باشد که در واقع محقق شرایط فعلی را بررسی می‌کند تا مسائل جاری در پرتو آن روشن شود، در نتیجه تحقیق حاضر بر اساس روش و ماهیت، توصیفی-پیمایشی می‌باشد. به علاوه تحقیق حاضر بر اساس نوع داده‌ها آمیخته (کمی-کیفی) می‌باشد. چرا که این پژوهش با استفاده از ترکیب دو مجموعه روش‌های تحقیق کمی و کیفی به انجام رسیده است.

در این تحقیق تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده بر اساس پرسشنامه و خبرگی و از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی به شرح ذیل استفاده گردید.

الف) داده‌های مرتبط با سؤالات پرسشنامه به وسیله فنون آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی، فراوان تجمعی و نمودارها مربوطه) و آمار استنباطی با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون تی تک‌نمونه‌ای، روش تحلیل عاملی و آلفای کرونباخ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

ب) داده‌های جمع‌آوری شده از طریق خبرگی با استفاده از روش SWOT مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جهت تجزیه و تحلیل SWOT در گام نخست عوامل داخلی و عوامل خارجی شناسایی و انتخاب گردید. معیارهای اصلی مطالعه یعنی عوامل داخلی و عوامل خارجی خود به چهار زیر معیار نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها دسته‌بندی می‌شود. برای زیرمعیارهای تحقیق نیز ۸۶ شاخص شناسایی شده است. هریک از معیارها و زیرمعیارهای مربوط در جداول (۱) و (۲) ارائه شده است. همچنین برای هر معیار و زیرمعیار نمادهایی در نظر گرفته شده است تا طراحی مدل و ارائه مطالب تسهیل شود. همچنین معیارها و زیرمعیارهای تحقیق با اندیس عددی نام‌گذاری شده‌اند تا در جریان تحقیق به سادگی قابل ردیابی و مطالعه باشد.

جدول شماره (۱) مهمترین عوامل داخلی

نماد	عوامل داخلی
	قوت‌ها
S ₁	سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌تواند به برون‌گرایی اقتصاد ملی کمک کند.
S ₂	پتانسیل بالای بازار داخلی و گستره مصرف‌کنندگان.
S ₃	وجود نیروی کار تحصیل کرده مناسب.
S ₄	وسعت جغرافیایی و گستره پهناور کشور.
S ₅	منابع زیرزمینی و ذخایر معدنی فراوان از نظر تنوع و میزان.
S ₆	توانایی بالقوه تجار و سرمایه‌گذاران ایرانی به عنوان شرکای بالقوه.

S7	وجود زیربناهای مناسب شامل جاده، ریل، فرودگاه، برق، آب، گاز و ...
S8	تنوع نیاز مصرف‌کنندگان ایرانی به انواع محصولات.
S9	ثبات سیاسی و حاکمیتی و امنیت بالا در مقایسه با همسایگان و منطقه.
S10	موقعیت استراتژیک ایران در منطقه به عنوان کریدور شمال-جنوب و دسترسی به آب‌های آزاد.
S11	رابطه فرهنگی مناسب با همسایگان و کشورهای منطقه.
S12	سرمایه اجتماعی و فرهنگی بالا در مقایسه با کشورهای منطقه.
S13	وجود جاذبه‌های گردشگری (تاریخی و طبیعی) فراوان.
S14	شناخت و آگاهی نسبی دولتمردان نسبت به لزوم بکارگیری دیپلماسی اقتصادی.
ضعف‌ها	
W1	دیپلماسی اقتصادی اولویت اول دستگاه دیپلماسی کشور نیست.
W2	ثبات لازم در سیاست‌های اقتصادی کشور وجود ندارد.
W3	بازار پول کشور به توسعه‌یافتگی کافی و مناسب نرسیده است.
W4	نظام بانکی کشور کارآمدی لازم را ندارد.
W5	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران استقلال کافی ندارد.
W6	بازار سرمایه کشور به توسعه‌یافتگی کافی و مناسب نرسیده است.
W7	برنامه جامع سرمایه‌گذاری تدوین نشده و وزارتخانه‌ها اطلاعی از اولویت‌های سرمایه‌گذاری ندارند.
W8	عدم سرمایه‌گذاری در حوزه تولید و تمرکز بر استخراج و در نهایت خام‌فروشی وجود دارد.
W9	گسترش فساد مالی در ارکان اجرایی کشور.
W10	بزرگ بودن بخش دولت و عدم اجازه حضور به بخش خصوصی.
W11	ضعف در نظارت بر امور و حکمرانی شرکتی در بخش دولتی و عمومی.
W12	توسعه محدود فضای سیاسی و اجتماعی کشور.
W13	بالا بودن ریسک سیاسی.
W14	نهاد متولی دیپلماسی اقتصادی تعیین نشده است.
W15	عدم توانایی حاکمیت از بهره‌برداری اقتصادی حتی در کشورهایی که نفوذ سیاسی دارد.
W16	فقدان دیپلماسی پویای اقتصادی در قالب پروتکل‌های مشخص.
W17	انفعال دستگاه دیپلماسی سیاسی و خارجه در حوزه اقتصاد.
W18	عدم بکارگیری نیروهای متخصص با مباحث کسب و کار، اقتصاد و سرمایه‌گذاری در دستگاه دیپلماسی سیاسی و خارجه.
W19	عدم طراحی استراتژی کلان در منطقه و جهان در حوزه اقتصاد.
W20	عدم وجود برنامه‌های سازنده و همگرا با همسایگان و کشورهای منطقه در حوزه اقتصاد.
W21	بروکراسی اداری پیچیده و هزارتو.
W22	رانتیر بودن دولت.
W23	عدم وجود تمرکز تصمیم‌گیری در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی.
W24	عدم جدیت دولت در رفع قوانین مخل کسب و کار و سرمایه‌گذاری.
W25	ریسک بالا در حوزه مالی و اقتصادی به دلیل تغییرات سریع قوانین و مقررات.
W26	عدم شفافیت قوانین و مقررات و فرایندهای قانونی کسب مجوزها.
W27	عدم توجه کافی به آموزش تیم‌های مذاکره‌کننده در حوزه اقتصادی و سرمایه‌گذاری.

عدم ارائه و معرفی مناسب فرصت‌های سرمایه‌گذاری به خارجیان.	W ₂₈
عدم تسلط کارشناسان و مدیران حوزه دیپلماسی به روش‌های روز تأمین مالی و سرمایه‌گذاری.	W ₂₉
تصدی‌گری دولت و حضور شرکت‌های دولتی به جای شرکت‌های خصوصی برای همکاری با سرمایه‌گذار خارجی.	W ₃₀
فساد و دریافت رشوه برای حضور سرمایه‌گذار خارجی به‌ویژه در حوزه‌های پر سود نفت، گاز و معادن.	W ₃₁

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۲) مهمترین عوامل خارجی

نماد	عوامل خارجی
فرصت‌ها	
O ₁	معرفی ظرفیت‌ها و توان بالقوه کشور برای سرمایه‌گذاران خارجی.
O ₂	معرفی مشوق‌های و امتیازهای اعطایی در صورت سرمایه‌گذاری خارجی‌ها در کشور.
O ₃	گسترش رقابت بین صنایع داخلی و سرمایه‌گذار خارجی و به دنبال آن ارتقاء سطح کیفی محصولات تولید داخلی و افزایش بهره‌وری.
O ₄	کمک به انباشت بیشتر سرمایه فیزیکی و رشد بهره‌وری کل عوامل تولید در کشور.
O ₅	فراهم شدن فرصت اشتغال برای نیروی کار داخلی در سطوح مختلف اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری خارجی.
O ₆	گسترش صنایع وابسته دارای پیوندهای پیشین و پسین با بخش‌ها و صنایع مدنظر سرمایه‌گذار خارجی.
O ₇	ورود سازماندهی و مدیریت به‌روز به کشور به همراه تکنولوژی پیشرفته.
O ₈	امکان مشارکت شرکت‌های داخلی همکار با سرمایه‌گذار خارجی در پروژه‌های دیگر در داخل و خارج از کشور.
O ₉	امکان استفاده و برخورداری از منابع سرمایه‌ای ایرانیان خارج از کشور.
O ₁₀	سهولت در تأمین مالی سرمایه توسط سرمایه‌گذار خارجی به دلیل دسترسی به منابع مختلف مالی با هزینه کمتر و سریع‌تر.
O ₁₁	روند حذف دلار از معاملات تجاری بین کشورها می‌تواند در جهت تسهیل مراودات تجاری و جذب سرمایه‌گذاران کشورها با ارزهای داخلی کشور مقصد باشد.
O ₁₂	افزایش حجم مالیات‌های دریافتی توسط دولت و به‌واسطه آن کاهش کسری بودجه دولت.
O ₁₃	رونق رشد اقتصادی به‌واسطه فراهم نمودن سرمایه خارجی.
O ₁₄	وجود فضای کمتر رقابتی و انحصاری در اقتصاد ایران می‌تواند ایران را به فرصتی برای سرمایه‌گذاران خارجی که خواستار تضمین بازگشت سود خود هستند تبدیل کند.
O ₁₅	انتقال فناوری به داخل در قالب سرمایه‌گذاری مشترک.
O ₁₆	استفاده از ظرفیت شرکت‌های کوچک متوسط خارجی.
O ₁₇	باز شدن فضا برای حضور شرکت‌ها و تولیدکنندگان خرد خارجی که امکان یا قدرت تعامل اقتصادی با آمریکا را ندارند در شرایط تحریم‌ها.
O ₁₈	امکان عضویت در سازمان تجارت جهانی و سایر سازمان‌های مرتبط با تجارت و سرمایه‌گذاری.
O ₁₉	وجود امنیت در ایران به معنای امنیت سرزمینی و عدم وجود جنگ و منازعات نظامی و مسلحانه در ایران و آرام بودن مناطق مختلف کشورها علی‌رغم وسعت ایران.
O ₂₀	افزایش قدرت چانه‌زنی و برخورداری از مزیت‌های منطقه‌ای.
O ₂₁	پتانسیل شکل‌گیری اتحادیه‌های منطقه‌ای به‌منظور گسترش بازار.

O ₂₂	استفاده از ظرفیت‌های کشور چین در سرمایه‌گذاری و تأمین مالی.
O ₂₃	استفاده از نظام رتبه‌بندی مؤسسات بین‌المللی برای اعتباربخشی در سطح بین‌المللی.
O ₂₄	امکان برخورداری از دستاوردهای مراکز تحقیق و توسعه در کشورهای صنعتی به‌منظور تقویت مراکز تولید علم و فناوری داخلی در کشور.
O ₂₅	رشد سریع علمی کشورهای منطقه و توجه به فناوری‌های دانش‌بنیان.
O ₂₆	بهره‌مندی از فناوری اطلاعات و توجه به کسب و کارهای مجازی.
تهدیدها	
T ₁	نوسانات منفی شاخص‌های اقتصادی و تحولات منفی ناگهانی و یکباره.
T ₂	کاهش شدید ارزش پول ملی.
T ₃	سودآوری بالای پروژه‌های انرژی بر و پرمصرف آب.
T ₄	خروج ارز پس از یک دوره سرمایه‌گذاری در قالب خروج اصل و سود سرمایه‌ها.
T ₅	کاهش درآمدهای مالیاتی دولت در کوتاه‌مدت به دلیل اعطای معافیت‌ها و تخفیف‌های مالیاتی به عنوان بخشی از مشوق‌های سرمایه‌گذار خارجی.
T ₆	ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی.
T ₇	ریسک بالای سرمایه‌گذاری در کشور.
T ₈	فساد و عدم شفافیت در نظام اقتصادی ایران و نبود اراده سیاسی جدی برای حل آن.
T ₉	وجود رقبای قوی در منطقه که در خصوص اصلاحات نهادی از ایران بسیار جلوتر هستند.
T ₁₀	تحریم‌ها و تضعیف قدرت جذب سرمایه‌گذاری مؤثر خارجی و قدرت چانه‌زنی دولت در برابر طرف خارجی.
T ₁₁	وابستگی شدید دیپلماسی اقتصادی به سیاست.
T ₁₂	حضور نظامی قدرت‌های خارجی در منطقه.
T ₁₃	جبهه‌گیری امنیتی کشورهای منطقه در برخورد با همسایگان.
T ₁₄	رشد گروه‌های تروریستی در کشورهای منطقه.
T ₁₅	دشمنی‌های مخالفان جمهوری اسلامی ایران.

منبع: یافته‌های پژوهش

۳-۲. روایی و پایایی پرسشنامه

برای بررسی روایی سازه از روایی عاملی تأییدی استفاده گردید. نتایج حاصل از آزمون تحلیل عاملی نشان داد که بار عاملی تمام سؤالات در وضعیت مطلوبی قرار دارد. برای محاسبه ضریب پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. مقادیر آلفای کرونباخ بدست آمده برای تمامی متغیرها بیش از ۰/۷۵ می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که پرسشنامه از ثبات درونی بالایی برخوردار است و با اطمینان زیادی می‌توان به نتایج آن اعتماد نمود.

۳-۳. جامعه آماری و نمونه آماری پژوهش

در این تحقیق جامعه آماری در بخش خبرگی، متخصصانی که با حوزه مورد مطالعه پژوهش آشنایی کامل دارند، می‌باشند که با توجه به زیاد بودن تعداد آنها حجم نمونه ۱۵ نفری به روش نمونه‌گیری قضاوتی انتخاب گردیده است. جامعه آماری در بخش پرسشنامه، ۴۰ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کشور و کارشناسانی

که با مسائل حوزه مورد مطالعه پژوهش حاضر آشنایی کامل داشته، انتخاب شد. با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۵ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان حجم نمونه آماری انتخاب گردیده شد.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

۴-۱. نتایج حاصل از تحلیل جمعیت شناختی تحقیق

بر اساس جدول نتایج حاصل از تحلیل متغیرهای جمعیت شناختی تحقیق نشان می‌دهد که نمونه آماری تحقیق از تحصیلات کافی، رشته مرتبط و سابقه و تجربه مناسب برای پاسخ به سؤالات پرسشنامه برخوردار می‌باشند.

جدول شماره (۵) نتایج حاصل از تحلیل متغیرهای جمعیت‌شناختی

تحصیلات	فراوانی	رشته تحصیلی	فراوانی	میزان سابقه	فراوانی
فوق لیسانس	۱۵	اقتصاد	۱۷	۵-۱۰ سال	۶
دکتری	۲۰	روابط بین الملل	۵	۱۰-۱۵ سال	۱۱
مجموع	۳۵	علوم سیاسی	۶	۱۵-۲۰ سال	۱۵
-	-	مدیریت	۷	بیشتر از ۲۰ سال	۳
-	-	مجموع	۳۵	مجموع	۳۵

منبع: یافته‌های پژوهش

۴-۲. نتایج تحلیل‌های آماری مدل

۴-۲-۱. ایجاد ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

عوامل داخلی کشور و عوامل خارجی تأثیرگذار پس از شناسایی، در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) قرار گرفتند. تعداد عوامل داخلی ۴۵ عامل تعیین شده است. از این مقدار، ۱۴ عامل موجب قوت و ۳۱ عامل دیگر موجب ضعف کشور در نظر گرفته شده است. ابتدا نقاط قوت و سپس نقاط ضعف عوامل داخلی در ماتریس IFE قرار می‌گیرند. تعداد عوامل خارجی نیز ۴۱ عامل تعیین شده است که دربرگیرنده‌ی فرصت‌ها و تهدیدها بوده است. به طوری که در این جا نیز نخست ۲۶ عامل که موجب فرصت می‌شوند و سپس ۱۵ عامل که تهدید هستند در ماتریس EFE قرار داده شد. ابتدا عواملی که موجب فرصت شده و سپس آن‌هایی را که کشور را تهدید می‌کنند در این ماتریس قرار می‌گیرند. برای تهیه و ساخت جدولی از عوامل داخلی و خارجی و تحلیل آن، مراحل بدین صورت طی شد. مطابق جداول شماره (۶) و (۷) ابتدا در ستون اول، عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) شناسایی شده تدوین گردید. در ستون دوم، به هر یک از عوامل داخلی و خارجی بر اساس اثر احتمالی آن‌ها بر موقعیت استراتژیکی فعلی کشور با استفاده از پرسشنامه و نظر کارشناسان به دست آمده است. در واقع هر چقدر وزن نسبی بیشتر باشد، تأثیر آن بر موقعیت کنونی و آینده کشور بیشتر خواهد بود (جمع ستون دوم هر یک از عوامل داخلی و خارجی بدون توجه به تعداد عوامل ۱ است).

در ستون سوم به هر یک از عوامل داخلی و خارجی بر اساس اهمیت و موقعیت کنونی کشور رتبه ۱ تا ۴ داده شده است. در این جا میزان رتبه اختصاص یافته به هر یک از عوامل از مجموع نمرات به دست آمده از تکمیل

پرسشنامه و تقسیم این مجموع به تعداد پرسش‌شوندگان به دست آمده است. در ستون چهارم وزن نسبی هر یک از عوامل داخلی و خارجی در میانگین رتبه‌ای آن (ستون وزن نسبی $\times$ ستون میانگین رتبه‌ای هر یک از گروه‌ها) ضرب می‌گردد. تا بدین وسیله امتیاز وزنی آن به دست آید. سرانجام امتیازهای وزنی موجود در ستون چهارم را جداگانه با یکدیگر جمع کرده تا مجموع امتیاز وزنی هر یک از عوامل خارجی و داخلی محاسبه گردد. مجموع امتیاز وزنی نشان می‌دهد که یک کشور چگونه به عوامل و نیروهای موجود و بالقوه در محیط درونی یا بیرونی‌اش پاسخ می‌دهد.

جدول شماره (۶) ارزیابی عوامل داخلی

امتیاز وزنی	امتیاز	ضریب وزنی	عوامل داخلی	نماد
قوت‌ها				
۰/۰۴۶	۲/۴۴	۰/۰۱۹	سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌تواند به برون‌گرایی اقتصاد ملی کمک کند.	S ₁
۰/۰۷۳	۳/۰۶	۰/۰۲۴	پتانسیل بالای بازار داخلی و گستره مصرف‌کنندگان	S ₂
۰/۰۶۸	۲/۹۷	۰/۰۲۳	وجود نیروی کار تحصیل کرده مناسب	S ₃
۰/۰۷۴	۳/۲۱	۰/۰۲۳	وسعت جغرافیایی و گستره پهناور کشور	S ₄
۰/۰۷۸	۳/۲۱	۰/۰۲۴	منابع زیرزمینی و ذخایر معدنی فراوان از نظر تنوع و میزان	S ₅
۰/۰۵۲	۲/۵۰	۰/۰۲۱	توانایی بالقوه تجار و سرمایه‌گذاران ایرانی به عنوان شرکای بالقوه	S ₆
۰/۰۶۴	۳/۱۵	۰/۰۲۰	وجود زیربناهای مناسب شامل جاده، ریل، فرودگاه، برق، آب، گاز و ...	S ₇
۰/۰۵۳	۲/۴۷	۰/۰۲۲	تنوع نیاز مصرف‌کنندگان ایرانی به انواع محصولات	S ₈
۰/۰۷۰	۳/۲۹	۰/۰۲۱	ثبات سیاسی و حاکمیتی و امنیت بالا در مقایسه با همسایگان و منطقه	S ₉
۰/۰۸۵	۳/۴۴	۰/۰۲۵	موقعیت استراتژیک ایران در منطقه به عنوان کریدور شمال-جنوب و دسترسی به آب‌های آزاد	S ₁₀
۰/۰۵۰	۲/۷۱	۰/۰۱۹	رابطه فرهنگی مناسب با همسایگان و کشورهای منطقه	S ₁₁
۰/۰۴۳	۲/۳۸	۰/۰۱۸	سرمایه اجتماعی و فرهنگی بالا در مقایسه با کشورهای منطقه	S ₁₂
۰/۰۷۰	۳	۰/۰۲۳	وجود جاذبه‌های گردشگری (تاریخی و طبیعی) فراوان	S ₁₃
۰/۰۵۷	۳/۰۳	۰/۰۱۹	شناخت و آگاهی نسبی دولتمردان نسبت به لزوم بکارگیری دیپلماسی اقتصادی	S ₁₄

ضعف‌ها			
W ₁	دیپلماسی اقتصادی اولویت اول دستگاه دیپلماسی کشور نیست.	۰/۰۲۳	۳/۵۶
W ₂	ثبات لازم در سیاست‌های اقتصادی کشور وجود ندارد.	۰/۰۲۵	۳/۷۱
W ₃	بازار پول کشور به توسعه‌یافتگی کافی و مناسب نرسیده است.	۰/۰۲۴	۳/۳۸
W ₄	نظام بانکی کشور کارآمدی لازم را ندارد.	۰/۰۲۵	۳/۴۴
W ₅	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران استقلال کافی ندارد.	۰/۰۲۴	۳/۲۶
W ₆	بازار سرمایه کشور به توسعه‌یافتگی کافی و مناسب نرسیده است.	۰/۰۲۴	۳/۱۸
W ₇	برنامه جامع سرمایه‌گذاری تدوین نشده و وزارتخانه‌ها اطلاعی از اولویت‌های سرمایه‌گذاری ندارند.	۰/۰۲۲	۳/۴۴
W ₈	عدم سرمایه‌گذاری در حوزه تولید و تمرکز بر استخراج و در نهایت خام‌فروشی وجود دارد.	۰/۰۲۲	۳
W ₉	گسترش فساد مالی در ارکان اجرایی کشور	۰/۰۲۴	۳/۶۵
W ₁₀	بزرگ بودن بخش دولت و عدم اجازه حضور به بخش خصوصی	۰/۰۲۳	۳/۲۹
W ₁₁	ضعف در نظارت بر امور و حکمرانی شرکتی در بخش دولتی و عمومی	۰/۰۲۳	۳/۱۵
W ₁₂	توسعه محدود فضای سیاسی و اجتماعی کشور	۰/۰۲۱	۲/۷۱
W ₁₃	بالا بودن ریسک سیاسی	۰/۰۲۲	۳/۲۶
W ₁₄	نهاد متولی دیپلماسی اقتصادی تعیین نشده است.	۰/۰۲۰	۳/۱۲
W ₁₅	عدم توانایی حاکمیت از بهره‌برداری اقتصادی حتی در کشورهایی که نفوذ سیاسی دارد.	۰/۰۲۴	۲/۸۵
W ₁₆	فقدان دیپلماسی پویای اقتصادی در قالب پروتکل‌های مشخص	۰/۰۲۲	۳/۰۳
W ₁₇	انفعال دستگاه دیپلماسی سیاسی و خارجه در حوزه اقتصاد	۰/۰۲۱	۲/۹۴
W ₁₈	عدم بکارگیری نیروهای متخصص با مباحث کسب‌وکار، اقتصاد و سرمایه‌گذاری در دستگاه دیپلماسی سیاسی و خارجه	۰/۰۲۱	۳/۲۴
W ₁₉	عدم طراحی استراتژی کلان در منطقه و جهان در حوزه اقتصاد	۰/۰۲۴	۳/۳۵
W ₂₀	عدم وجود برنامه‌های سازنده و همگرا با همسایگان و کشورهای منطقه در حوزه اقتصاد	۰/۰۲۳	۳/۲۹
W ₂₁	بروکراسی اداری پیچیده و هزارتو	۰/۰۲۴	۳/۵۰
W ₂₂	رانتیر بودن دولت	۰/۰۲۴	۳/۲۶
W ₂₃	عدم وجود تمرکز تصمیم‌گیری در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی	۰/۰۲۲	۳/۲۱
W ₂₄	عدم جدیت دولت در رفع قوانین مخل کسب‌وکار و سرمایه‌گذاری	۰/۰۲۲	۳/۲۹
W ₂₅	ریسک بالا در حوزه مالی و اقتصادی به دلیل تغییرات سریع قوانین و مقررات	۰/۰۲۲	۳/۲۱
W ₂₆	عدم شفافیت قوانین و مقررات و فرایندهای قانونی کسب مجوزها	۰/۰۲۲	۳/۲۹
W ₂₇	عدم توجه کافی به آموزش تیم‌های مذاکره‌کننده در حوزه اقتصادی و سرمایه‌گذاری	۰/۰۲۳	۳

۰/۰۵۵	۳/۷۶	۰/۰۲۰	عدم ارائه و معرفی مناسب فرصت‌های سرمایه‌گذاری به خارجیان	W ₂₈
۰/۰۶۷	۳/۱۵	۰/۰۲۱	عدم تسلط کارشناسان و مدیران حوزه دیپلماسی به روش‌های روز تأمین مالی و سرمایه‌گذاری	W ₂₉
۰/۰۵۴	۲/۷۱	۰/۰۲۰	تصدی‌گری دولت و حضور شرکت‌های دولتی به جای شرکت‌های خصوصی برای همکاری با سرمایه‌گذار خارجی	W ₃₀
۰/۰۶۷	۳/۲۴	۰/۰۲۱	فساد و دریافت رشوه برای حضور سرمایه‌گذار خارجی به‌ویژه در حوزه‌های پر سود نفت، گاز و معادن	W ₃₁
۳/۱۴	-	۱	جمع	-

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول شماره (۷) ارزیابی عوامل خارجی

امتیاز وزنی	امتیاز	ضریب وزنی	عوامل خارجی	نماد
فرصت‌ها				
۰/۰۶۸	۲/۷۱	۰/۰۲۵	معرفی ظرفیت‌ها و توان بالقوه کشور برای سرمایه‌گذاران خارجی	O ₁
۰/۰۷۶	۲/۹۷	۰/۰۲۶	معرفی مشوق‌های و امتیازهای اعطایی در صورت سرمایه‌گذاری خارجی‌ها در کشور	O ₂
۰/۰۷۵	۳/۱۲	۰/۰۲۴	گسترش رقابت بین صنایع داخلی و سرمایه‌گذار خارجی و به دنبال آن ارتقاء سطح کیفی محصولات تولید داخل و افزایش بهره‌وری	O ₃
۰/۰۶۷	۲/۷۹	۰/۰۲۴	کمک به انباشت بیشتر سرمایه فیزیکی و رشد بهره‌وری کل عوامل تولید در کشور	O ₄
۰/۰۷۷	۳	۰/۰۲۶	فراهم شدن فرصت اشتغال برای نیروی کار داخلی در سطوح مختلف اجرای پروژه‌های سرمایه‌گذاری خارجی	O ₅
۰/۰۸۰	۳/۰۶	۰/۰۲۶	گسترش صنایع وابسته دارای پیوندهای پیشین و پسین با بخش‌ها و صنایع مدنظر سرمایه‌گذار خارجی	O ₆
۰/۰۷۶	۳/۰۹	۰/۰۲۵	ورود سازماندهی و مدیریت به‌روز به کشور به همراه تکنولوژی پیشرفته	O ₇
۰/۰۷۱	۲/۷۹	۰/۰۲۵	امکان مشارکت شرکت‌های داخلی همکار با سرمایه‌گذار خارجی در پروژه‌های دیگر در داخل و خارج از کشور	O ₈
۰/۰۷۲	۲/۹۱	۰/۰۲۵	امکان استفاده و برخورداری از منابع سرمایه‌ای ایرانیان خارج از کشور	O ₉
۰/۰۶۶	۲/۷۹	۰/۰۲۴	سهولت در تأمین مالی سرمایه توسط سرمایه‌گذار خارجی به دلیل دسترسی به منابع مختلف مالی با هزینه کمتر و سریع‌تر	O ₁₀
۰/۰۵۴	۲/۵۳	۰/۰۲۱	روند حذف دلار از معاملات تجاری بین کشورها می‌تواند در جهت تسهیل مراودات تجاری و جذب سرمایه‌گذاران کشورها با ارزهای	O ₁₁
۰/۰۴۸	۲/۲۶	۰/۰۲۱	افزایش حجم مالیات‌های دریافتی توسط دولت و به‌واسطه آن کاهش کسری بودجه دولت	O ₁₂
۰/۰۷۲	۲/۸۲	۰/۰۲۵	رونق رشد اقتصادی به‌واسطه فراهم نمودن سرمایه خارجی	O ₁₃

O ₁₄	وجود فضای کمتر رقابتی و انحصاری در اقتصاد ایران می‌تواند ایران را به فرصتی برای سرمایه‌گذاران خارجی که خواستار تضمین بازگشت سود خود هستند تبدیل کند	۰/۰۲۱	۲/۳۲	۰/۰۴۹
O ₁₅	انتقال فناوری به داخل در قالب سرمایه‌گذاری مشترک	۰/۰۲۶	۳/۰۳	۰/۰۷۹
O ₁₆	استفاده از ظرفیت شرکت‌های کوچک متوسط خارجی	۰/۰۲۷	۳/۱۲	۰/۰۸۳
O ₁₇	باز شدن فضا برای حضور شرکت‌ها و تولیدکنندگان خرد خارجی که امکان یا قدرت تعامل اقتصادی با آمریکا را ندارند در شرایط تحریم‌ها	۰/۰۲۵	۲/۹۷	۰/۰۷۴
O ₁₈	امکان عضویت در سازمان تجارت جهانی و سایر سازمان‌های مرتبط با تجارت و سرمایه‌گذاری	۰/۰۲۴	۲/۶۸	۰/۰۶۳
O ₁₉	وجود امنیت در ایران به معنای امنیت سرزمینی و عدم وجود جنگ و منازعات نظامی و مسلحانه در ایران و آرام بودن مناطق مختلف کشورها علی‌رغم وسعت ایران	۰/۰۲۴	۳/۱۲	۰/۰۷۶
O ₂₀	افزایش قدرت چانه‌زنی و برخورداری از مزیت‌های منطقه‌ای	۰/۰۲۵	۲/۷۶	۰/۰۶۸
O ₂₁	پتانسیل شکل‌گیری اتحادیه‌های منطقه‌ای به‌منظور گسترش بازار	۰/۰۲۳	۲/۵۶	۰/۰۵۸
O ₂₂	استفاده از ظرفیت‌های کشور چین در سرمایه‌گذاری و تأمین مالی	۰/۰۲۳	۲/۴۷	۰/۰۵۷
O ₂₃	استفاده از نظام رتبه‌بندی مؤسسات بین‌المللی برای اعتباربخشی در سطح بین‌المللی	۰/۰۲۵	۲/۷۱	۰/۰۶۷
O ₂₄	امکان برخورداری از دستاوردهای مراکز تحقیق و توسعه در کشورهای صنعتی به‌منظور تقویت مراکز تولید علم و فناوری داخلی	۰/۰۲۳	۲/۵۶	۰/۰۵۸
O ₂₅	رشد سریع علمی کشورهای منطقه و توجه به فناوری‌های دانش‌بنیان	۰/۰۲۳	۲/۵۰	۰/۰۵۷
O ₂₆	بهره‌مندی از فناوری اطلاعات و توجه به کسب و کارهای مجازی	۰/۰۲۵	۲/۹۴	۰/۰۷۲
تهدیدها				
T ₁	نوسانات منفی شاخص‌های اقتصادی و تحولات منفی ناگهانی و یکباره	۰/۰۲۷	۳/۲۹	۰/۰۸۷
T ₂	کاهش شدید ارزش پول ملی	۰/۰۲۷	۳/۴۱	۰/۰۹۲
T ₃	سودآوری بالای پروژه‌های انرژی بر و پرمصرف آب	۰/۰۲۳	۲/۵۰	۰/۰۵۷
T ₄	خروج ارز پس از یک دوره سرمایه‌گذاری در قالب خروج اصل و سود سرمایه‌ها	۰/۰۲۲	۲/۸۵	۰/۰۶۳
T ₅	کاهش درآمدهای مالیاتی دولت در کوتاه‌مدت به دلیل اعطای معافیت‌ها و تخفیف‌های مالیاتی به‌عنوان بخشی از مشوق‌های سرمایه‌گذار خارجی	۰/۰۲۱	۱/۹۷	۰/۰۴۲
T ₆	ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی	۰/۰۲۴	۲/۹۴	۰/۰۷۱
T ₇	ریسک بالای سرمایه‌گذاری در کشور	۰/۰۲۶	۳/۲۴	۰/۰۸۵
T ₈	فساد و عدم شفافیت در نظام اقتصادی ایران و نبود اراده سیاسی	۰/۰۲۸	۳/۴۷	۰/۰۹۶
T ₉	وجود رقبای قوی در منطقه که در خصوص اصلاحات نهادی از ایران بسیار جلوتر هستند	۰/۰۲۶	۳/۲۴	۰/۰۸۵

۰/۰۱۰	۳/۵۶	۰/۰۲۸	تحریم‌ها و تضعیف قدرت جذب سرمایه‌گذاری مؤثر خارجی و قدرت چانه‌زنی دولت در برابر طرف خارجی	T ₁₀
۰/۰۹۸	۳/۴۷	۰/۰۲۸	وابستگی شدید دیپلماسی اقتصادی به سیاست	T ₁₁
۰/۰۴۹	۲/۲۹	۰/۰۲۲	حضور نظامی قدرت‌های خارجی در منطقه	T ₁₂
۰/۰۵۸	۲/۴۴	۰/۰۲۴	جبهه‌گیری امنیتی کشورهای منطقه در برخورد با همسایگان	T ₁₃
۰/۰۵۸	۲/۵۶	۰/۰۲۳	رشد گروه‌های تروریستی در کشورهای منطقه	T ₁₄
۰/۰۵۱	۲/۲۴	۰/۰۲۳	دشمنی‌های مخالفان جمهوری اسلامی ایران	T ₁₅
۲/۸۶	-	۱	جمع	-

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج جدول (۶)، مجموع امتیاز نهایی عوامل داخلی در ماتریس ارزیابی عوامل داخلی ۳/۱۴ است، که بیانگر غلبه نقاط قوت بر نقاط ضعف می‌باشد. همچنین بر اساس جدول (۷)، مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی در ماتریس ارزیابی عوامل خارجی ۲/۸۶ بدست آمده است که بیانگر غلبه فرصت‌ها بر تهدیدهای محیط است.

۴-۲-۴. تشکیل ماتریس SWOT جهت تدوین استراتژی

در چارچوب تدوین راهبردها، مرحله ارزیابی دربرگیرنده ابزارهایی است که متکی به اطلاعات به دست آمده از مرحله‌ی ارزیابی محیط خارجی و داخلی است که فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی را با نقاط ضعف و قوت داخلی مقایسه می‌کند. به همین منظور عوامل خارجی و داخلی در ماتریس SWOT با یکدیگر مقایسه شد تا راهبردهای امکان‌پذیر تدوین گردد. برای تدوین راهبردهای کشور در مقابل آمریکا ابتدا عوامل داخلی شامل (نقاط قوت و ضعف) و سپس عوامل خارجی شامل (فرصت و تهدیدها) تعیین می‌گردد؛ و در نهایت به تدوین SO - WO - ST - WT پرداخته می‌شود.

جدول شماره (۸) راهبردهای SWOT

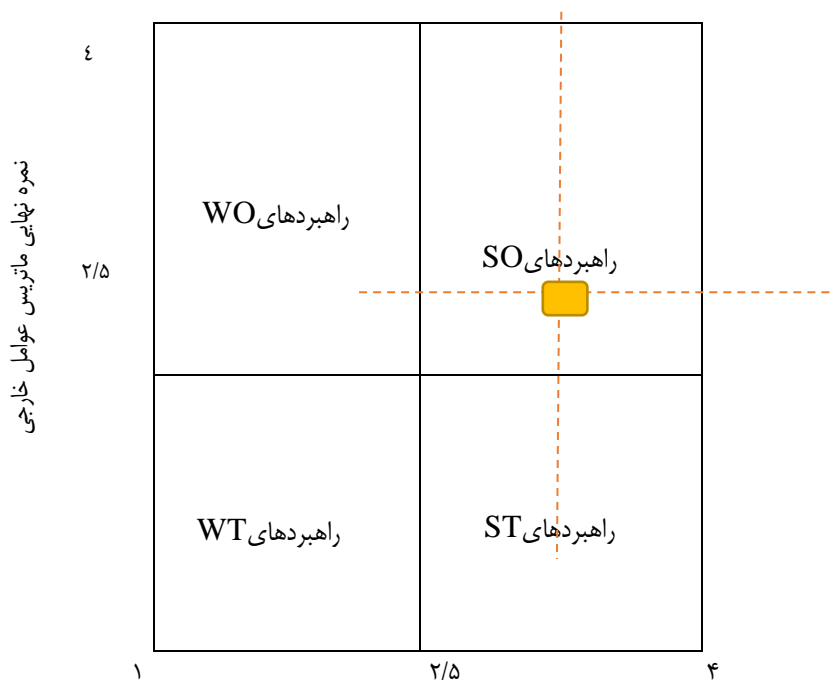
نقاط ضعف (W)	نقاط قوت (S)	
<p>راهبردهای بازنگری (WO):</p> <p>WO₁- ایجاد رشته‌های گرایش اقتصادی و مالی با دیدگاه امور بین‌الملل در دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه در جهت تربیت متخصصین حوزه دیپلماسی اقتصادی.</p> <p>WO₂- اصلاح بازار پول و سرمایه جهت افزایش کارایی دیپلماسی جذب سرمایه‌گذاری خارجی.</p> <p>WO₃- تأسیس و راه‌اندازی پایگاه اینترنتی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران توسط وزارت امور خارجه و معرفی توانمندی‌های اقتصادی ایران به زبان‌های رسمی کشورهای مختلف.</p> <p>WO₄- رفع موانع ناشی از قوانین کلی و پیچیده به‌منظور استفاده مناسب از فرصت‌های دیپلماسی سرمایه‌گذاری خارجی.</p> <p>WO₅- رفع موانع و محدودیت‌های سازمان جذب سرمایه‌گذاری خارجی به‌ویژه در ارتباط با کشورهای پیرامون و بسترسازی جهت عضویت در سازمان تجارت جهانی.</p> <p>WO₆- برگزاری نمایشگاه و جشنواره‌های بزرگ کالا و خدمات در خارج از کشور توسط سفارتخانه‌ها جهت نشان دادن ظرفیت بالای کشور برای سرمایه‌گذاری.</p> <p>WO₇- توجه به دیپلماسی رسانه‌ای و استفاده از ظرفیت فضای مجازی باهدف ارتباط با افکار عمومی جهانی و ترغیب جهت سرمایه‌گذاری در کشور.</p> <p>WO₈- بهبود امنیت سرمایه‌گذاری با اجرای تعهدات بین‌المللی از جمله FATF و پیوستن به کنوانسیون‌های بین‌المللی.</p> <p>WO₈- برنامه‌ریزی منسجم جهت همراه ساختن هیئت‌های اقتصادی در سفرهای سیاسی مقامات و شخصیت‌های سیاسی.</p>	<p>راهبردهای رقابتی/تهاجمی (SO):</p> <p>SO₁- برگزاری کنفرانس سالانه سرمایه‌گذاری ایران و اجرای دیپلماسی فعال برای جذب شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران خارجی جهت حضور در کنفرانس.</p> <p>SO₂- توجه و استفاده از امتیازها و شرایط ویژه حاصل از موقعیت ژئوپلیتیک کشور در طراحی روابط خارجی و تدوین دیپلماسی اقتصادی.</p> <p>SO₃- ارتباط مؤثر سفارتخانه‌ها با ایرانیان مقیم کشورهای خارجی جهت جلب و جذب سرمایه‌های آنان.</p> <p>SO₄- ایجاد اتحادیه‌های منطقه‌ای به منظور افزایش اندازه بازار برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی با توجه به روابط مناسب با همسایگان و کشورهای منطقه.</p> <p>SO₅- ایجاد مرکز روابط اقتصادی ایران در سفارتخانه‌های ایران در کشورهای مختلف با استفاده از نیروهای متخصص و دانش‌آموخته در حوزه بازار سرمایه.</p> <p>SO₆- تعامل با شرکت‌های کوچک که با کشورهای تحریم‌کننده مبادله‌ای ندارند در چارچوب اقتصاد مقاومتی.</p> <p>SO₇- رایزنی سفارتخانه‌ها و شرکت‌های داخلی با شرکت‌های خارجی جهت جذب سرمایه با توجه به مزیت بازار گسترده داخلی و تنوع نیاز مصرف‌کنندگان.</p> <p>SO₈- تشکیل ستاد دیپلماسی اقتصادی با حضور وزیر امور خارجه، وزرای اقتصادی کابینه، نمایندگان کمیسیون اقتصادی مجلس، نمایندگان بانک مرکزی و بازار سرمایه به همراه کارشناسان و پژوهشگران خبره اقتصادی و مالی.</p>	

راهبردهای تدافعی (WT):	راهبردهای تنوع (ST):	تهدیدها (T)
<p>WT1 - اقدامات لازم و استاندارد در جهت کاهش درجه ریسک‌پذیری سرمایه‌گذاران خارجی.</p> <p>WT2 - ایجاد واحد اقتصاد بین‌الملل در مجموعه دستگاه دیپلماسی جهت کاهش وابستگی دیپلماسی اقتصادی به سایر سیاست‌های کشور.</p> <p>WT3 - رایزنی برای استقلال بانک مرکزی و نظام پولی جهت جلوگیری از کاهش ارزش پول ملی.</p> <p>WT5 - انسجام و وحدت رویه مراکز تصمیم‌گیری در امر جذب و جلب سرمایه‌گذاری خارجی به منظور کاهش اثرات تبلیغی و فشارهای وارده از سوی تحریم‌کنندگان اروپائی، آمریکائی و...</p> <p>WT6 - تقویت نظارت بر فرایند قراردادهای جذب سرمایه‌گذاری خارجی جهت جلوگیری از فساد و رشوه.</p> <p>WT7 - اصلاحات نهادی و تسهیل روند سرمایه‌گذاری با کاستن از بروکراسی بی‌جا و پیچیده برای سرمایه‌گذاران خارجی.</p> <p>WT8 - اجازه مشارکت حداکثری بخش خصوصی در فرایند دیپلماسی جذب سرمایه‌گذاری خارجی و برنامه‌ریزی منسجم جهت همراه ساختن هیئت‌های اقتصادی در سفرهای سیاسی مقامات و شخصیت‌های سیاسی.</p> <p>WT9 - بهبود ضریب کفایت سرمایه بانک‌های کشور جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری.</p>	<p>ST1 - دیپلماسی فعال در منطقه با تکیه بر امنیت بالای داخلی جهت خنثی‌سازی اثر رشد گروه‌های تروریستی.</p> <p>ST2 - تلاش برای حل‌وفصل مشکلات و چالش‌های سیاسی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و پرهیز از رفتارهای تنش‌زا به ویژه در منطقه خاورمیانه.</p> <p>ST3 - بکارگیری دیپلماسی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی جهت کاهش اثربخشی تحریم‌ها.</p> <p>ST4 - رایزنی با طرف‌های خارجی بر جایگزینی پروژه‌های کم مصرف آب با پروژه‌های پرمصرف با توجه به گستره بازار داخلی و تنوع نیاز مصرف‌کنندگان داخلی.</p> <p>ST5 - تعامل و رایزنی با رقبای موفق منطقه‌ای در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی جهت استفاده از تجاربشان.</p> <p>ST6 - افزایش آگاهی بخشی و بالابردن سطح فرهنگی جامعه از طریق دیپلماسی عمومی جهت کاهش ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی.</p>	

منبع: یافته‌های پژوهش

۴-۲-۳. تشکیل ماتریس داخلی و خارجی

نتایج به دست آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بیانگر آن است که وضعیت دیپلماسی اقتصادی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در حالت تهاجمی قرار دارد و این وضعیت ناشی از غلبه نقاط قوت داخلی بر نقاط ضعف داخلی و فرصت‌های محیطی بر تهدیدها می‌باشد؛ بنابراین استراتژی‌های مناسب برای موضوع پژوهش آن است که باید با استفاده از نقاط قوت داخلی به بهره‌برداری از فرصت‌های محیطی پرداخته شود.

نمره نهایی ماتریس عوامل داخلی

شکل شماره (۱) ماتریس عوامل داخلی و خارجی

منبع: یافته‌های پژوهش

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر با هدف تدوین راهبردهای دیپلماسی اقتصادی در زمینه جذب سرمایه‌گذاری با استفاده از روش توصیفی-پیمایشی و با استفاده از تکمیل پرسشنامه توسط ۳۵ نفر از خبرگان و کارشناسان، صورت گرفته است. نتایج حاصل از تحلیل پژوهش نشان داد که راهبرد مناسب دیپلماسی اقتصادی در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی بایستی بر نقاط قوت کشور و فرصت‌های پیش‌روی آن اتخاذ گردد. مدل SWOT پژوهش، راهبردهای مناسب دیپلماسی اقتصادی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی را به شرح زیر تعیین کرده است.

شکل شماره (۲) راهبردهای مناسب دیپلماسی اقتصادی در حوزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی

منبع: یافته‌های پژوهش

همچنین دوران تحریم برای کشور تجربه سختی است که باید باعث شود ما در تعاملات آتی بین‌المللی هوشیارتر شویم. همانطوری که در این دوره ملاحظه شد، بلافاصله با شروع تحریم‌های بین‌المللی علیه کشور، بسیاری از پیمانکاران خارجی در میانه راه کار را رها کردند و از کشور خارج شدند و به دلیل اینکه در قراردادهای منعقد شده با طرف‌های خارجی پیش‌بینی‌های مناسبی برای چنین مواقعی صورت نگرفته بود، پیگیری‌های انجام‌شده به‌منظور احقاق حقوق، چندان موفقیت‌آمیز نبود.

لذا، باید برنامه‌ریزی‌ها به نحوی باشد که از تجربیات و دانش دوران تحریم در مذاکرات و قراردادهای منعقد شده با طرف‌های خارجی استفاده نماییم تا آسیب‌پذیری خود را در آینده کاهش دهیم.

از سوی دیگر زمانی که شرکت‌های بزرگ خارجی توانایی سرمایه‌گذاری در کشور را به علت تحریم‌های مالی ندارند، می‌توان از ظرفیت شرکت‌های کوچک و متوسط خارجی استفاده نمود که شامل تحریم‌های وضع‌شده نمی‌شوند و ارتباط با آن‌ها خللی در فرایند سرمایه‌گذاری ایجاد نمی‌نماید.

منابع و مأخذ

منابع فارسی

- اسمیت، استیو، بیلینس، جان (۱۳۸۳). *دیپلماسی در جهانی شدن سیاست*، روابط بین‌الملل در عصر نوین، جلد ۱، ترجمه: ابوالقاسم راه‌چمنی، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر.
- امامی، معصومه (۱۳۸۶). *بررسی عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با تأکید بر اثر حق ثبت اختراع*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
- دامن پاک جامی، مرتضی (۱۳۸۸). *دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی*، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- دانش‌نیا، فرهاد (۱۳۹۱). *دیپلماسی اقتصادی و سیاست خارجی توسعه-گرا؛ ابزارهای موفقیت راهبرد توسعه‌ای ج.ا.ا. در اقتصاد جهانی*، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، دوره ۳، شماره ۹، ص ۶۷-۸۶.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۸۷). *نظریه انتقادی: چارچوبی برای تحلیل سیاست خارجی، پژوهش‌نامه علوم سیاسی*، دوره ۳، شماره ۲، ص ۱۲۵-۱۶۱.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و صالحی، مختار (۱۳۹۱). *دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، زمینه‌ها و چالش‌ها (با تأکید بر پنج شاخص جهانی شدن اقتصاد)*، *پژوهش‌های اقتصادی ایران*، دوره ۱۷، شماره ۵۲، ص ۷۳-۱۱۴.
- دهقانی قیروزآبادی، سیدجلال و دامن پاک جامی، مرتضی (۱۳۹۴). *جایگاه دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی دولت یازدهم، سیاست خارجی*، دوره ۲۹، شماره ۱۱۳، ص ۷-۵۲.
- سریع‌القلم، محمود (۱۳۹۰). *قدرت و عملکرد سیاست خارجی: مقایسه چین و ایران، روابط خارجی*، دوره ۲، شماره ۹، ص ۷۴-۴۹.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و محمودی، عبدالله (۱۳۸۵). *تعیین‌کننده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، جستارهای اقتصادی*، سال سوم، شماره ۵، ص ۹۲-۱۲۹.
- صالحی، مختار (۱۳۹۱). *جایگاه دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- صبوری، ضیال‌الدین و صالحیان، تاج‌الدین (۱۳۹۶). *بررسی راهبردی دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مطالعه موردی: دولت یازدهم و دوازدهم*، پژوهش‌های بین‌الملل، دوره ۷، شماره ۲۴، ص ۱۳۳-۱۵۸.
- طباطبایی، سیدعلی (۱۳۸۸). *بایسته‌های دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در عصر جهانی شدن*، *مطالعات سیاسی*، دوره ۲، شماره ۵، ص ۱۲۵-۱۴۸.

- مبینی دهکردی، علیرضا و هاشمیان، مسعود (۱۳۸۷). رویکرد دیپلماسی اقتصادی در منطقه و جهان، الزام روابط خارجی توسعه‌گرا، گروه پژوهش‌های سیاست خارجی مرکز تحقیقات استراتژیک مصلحت نظام.
- مشیری، سعید و کیانپور، سعید (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی، یک مطالعه بین کشوری (۲۰۰۷-۱۹۸۰)، اقتصاد مقداری، دوره ۹، شماره ۹، ص ۱-۳۰.
- موسوی شفیعی، مسعود؛ ایمانی، همت و باقری، مهدی (۱۳۹۵). دیپلماسی اقتصادی و قدرت‌یابی چین در عرصه جهانی، مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، دوره ۱، شماره ۲، ص ۳۵-۸۲.
- هالستی، کی جی (۱۳۸۵). مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل، ترجمه: بهرام مستقیم‌ی و مسعود طارم سری، چاپ ششم (۱۳۸۸)، تهران، نشر نی.

منابع لاتین

- Brighi, Elisabetta & Hill, Christopher (2008), "Implementation and Behavior", In: Steve Smith & Amelia Hadfield & Tim Dunne, Foreign Policy; Theories, Actors, Cases, London: Oxford University Press.
- Hamilton, Keith. And Langhorne Richard (2011), The Practice of Diplomacy its Evolution, Theory and Administration, London and New York: Rutledge.
- Jönsson, Christer and Hall, Martin (2005). "Essence of Diplomacy (Studies in Diplomacy and International Relations)". Published by Palgrave Macmillan.
- Kavvadia, H., Adam, M. C., Clemons, K., Devenyi, V., Girotto, E., Lisova, Y., ... & Vojta, Z. (2018). The Economic Diplomacy of Small States. A Case Study of the Grand Duchy of Luxembourg: Trade and Services, Official Development Assistance (ODA), Foreign Direct Investment (FDI). Review of decentralization, local government and regional development, 90,96-129.
- Moons, S. J., & van Bergeijk, P. A. (2017). Does economic diplomacy work? A meta-analysis of its impact on trade and investment. The World Economy, 40(2), 336-368.
- Moons, S.J.V. & van Bergeijk, P.A.G., (2013). "A meta-analysis of economic diplomacy and its effect on international economic flows," ISS Working Papers - General Series 50074, International Institute of Social Studies of Erasmus University Rotterdam (ISS), The Hague.
- Moosa, Imad (2002), Foreign Direct Investment: Theory Evidence and Practice, New York: Palgrave.
- Naray, O. (2008). Commercial Diplomacy: A Conceptual Overview World Conference of TPOs The Hague The Netherlands.

- Ploae, Catalin (2010). "Recent Trends of Commercial Diplomacy in the Balkans Area", in: <http://idec.gr/iier/new/3lenicConference.pdf>.
- Policy Department of European Parliament (2017), [http://KParliamentRegData/etudes/IDAN/570483/2017/EXPO_ID\(570483_EN.pdf](http://KParliamentRegData/etudes/IDAN/570483/2017/EXPO_ID(570483_EN.pdf).
- Saleh, A. A. (2015). An Examination of Economic Diplomacy in Promoting Investments: The Case of Tanzania, Oman and United Arab Emirates (Doctoral dissertation, The Open University of Tanzania).
- Sobhan, Farooq (2009). 'Focus on economic diplomacy: The priority tasks <http://ruchichowdhury.tripod.com>.
- Strange, Susan (1992), "States, Firms and Diplomacy", International Affairs, Vol.68, No1.
- Talietha, Thabanello (2014), An Assessment of Economic and Commercial Diplomacy in Micro-States: A Case Study of Namibia, University of Malta.

